

VOYAGA YETMAGAN YOSHLARDA XULQ-ATVOR MUAMMOLARINING PSIXOLOGIK XUSUSIYAYTLARI

Abduvohidova Begoyim Nozimjon qizi

Qo`qon Universiteti Andijon filiali.

Kunduzgi ta`lim psixologiya yo`nalish 2-bosqich talabasi.

Telefon: 90-524-46-06

begoyimabduvohidova09@gmail.com

Abdurashidova Xurshida Bahtiyorjon qizi

Ustoz: Xorijiy tillar kafedrası

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19412785>

Annotatsiya: Ushbu maqolada voyaga yetmagan yoshlar orasida uchraydigan xulq-atvor muammolari va ularning psixologik xususiyatlari ko`rib chiqiladi. O`smirlik davrida bolalarda emotsional o`zgarishlar, mustaqillikka intilish va atrof-muhit ta`siri kuchayishi natijasida turli xil muammolar paydo bo`lishi mumkin. Maqolada agressivlik, deviant xulq va internetga qaramlik kabi holatlar tushuntirib berilgan. Shuningdek, bu muammolarning kelib chiqishida oila, tengdoshlar va shaxsiy xususiyatlarning ta`siri borligi izohlangan. Yakunda ushbu muammolarni kamaytirish va oldini olish uchun tavsiyalar berilgan.

Kalit so`zlar: o`smirlik, xulq-atvor, deviant xulq, agressiya, psixologiya, ijtimoiy muhit, oila, tarbiya, addiksiya, yoshlar.

Kirish: Voyaga yetmagan yoshlar psixologiyasi bugungi kunda dolzarb ilmiy va amaliy yo`nalishlardan biri hisoblanadi. Chunki jamiyat taraqqiyoti ko`p jihatdan yosh avlodning qanday tarbiya topgani, ularning xulq-atvori va psixologik holatiga bog`liqdir. Ayniqsa, o`smirlik davri inson hayotidagi eng muhim va murakkab bosqichlardan biri bo`lib, bu davrda shaxsning dunyoqarashi, qadriyatlar va ijtimoiy munosabatlari shakllanadi.

O`smirlik davrida organizmda jismoniy va gormonal o`zgarishlar sodir bo`ladi, bu esa psixologik holatga bevosita ta`sir ko`rsatadi. Natijada o`smirlar ko`pincha emotsional jihatdan beqaror bo`lib qoladi, tez jahllanish, kayfiyatning tez o`zgarishi, o`zini tushunilmagan his qilish kabi holatlar kuzatiladi. Shu bilan birga, ular mustaqil bo`lishga intiladi, kattalarning nazoratidan chiqishga harakat qiladi va o`z “Men”ini anglash jarayonini boshdan kechiradi.

Mazkur davrda yuzaga keladigan ichki ziddiyatlar va tashqi ta`sirlar o`smir xulq-atvorida turli muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Jumladan, agressivlik, intizomsizlik, ijtimoiy me`yorlarga rioya qilmaslik, salbiy guruhlariga qo`shilish yoki ijtimoiy hayotdan chekinish kabi holatlar keng tarqaladi. Ayniqsa, hozirgi globallashuv sharoitida internet va ijtimoiy tarmoqlarning kuchli ta`siri ham o`smirlar xulq-atvoriga sezilarli darajada ta`sir ko`rsatmoqda.

Bundan tashqari, oila muhiti ham muhim rol o`ynaydi. Agar bola mehr va e`tibordan chetda qolsa, yoki oilada nizolar ko`p bo`lsa, bu uning psixologik rivojlanishiga salbiy ta`sir qiladi. Shuningdek, tengdoshlar ta`siri ham kuchli bo`lib, o`smirlar ko`pincha o`z atrofidagi insonlarga taqlid qiladi.

Shu sababli voyaga yetmagan yoshlar xulq-atvor muammolarini o`rganish, ularning psixologik xususiyatlarini aniqlash va ularni oldini olish muhim ilmiy va amaliy vazifalardan biri hisoblanadi. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi — o`smirlar orasida uchraydigan xulq-atvor muammolarini tahlil qilish, ularning kelib chiqish sabablari va psixologik omillarini yoritishdan iborat.

Asosiy qism: Voyaga yetmagan yoshlar xulq-atvori ko‘p omilli tizim bo‘lib, u biologik, psixologik va ijtimoiy omillar ta‘sirida shakllanadi. O‘smirlik davrida organizmda gormonal o‘zgarishlar sodir bo‘ladi, bu esa emotsional beqarorlikka olib keladi. O‘smirlar tez jahllanishi, kayfiyatning tez o‘zgarishi va impulsiv harakatlarga moyilligi bilan ajralib turadi.

Xulq-atvor muammolarining eng keng tarqalgan shakllaridan biri agressiv xulq-atvordir. Agressiya ko‘pincha ichki ziddiyatlar, stress, o‘zini tushunilmagan his qilish natijasida yuzaga keladi. Ba‘zi o‘smirlar o‘z muammolarini jismoniy kuch ishlatish orqali ifodalasa, boshqalari og‘zaki tajovuz yoki passiv agressiya shaklida namoyon qiladi.

Deviant xulq-atvor ham o‘smirlar orasida keng tarqalgan muammo hisoblanadi. Bu holat jamiyat qoidalariga zid bo‘lgan harakatlarda namoyon bo‘ladi. Masalan, dars qoldirish, tartib buzish, yomon odatlarga berilish yoki salbiy guruhlariga qo‘shilish shular jumlasidandir. Bunday xulq-atvor ko‘pincha o‘smirning o‘zini tasdiqlashga bo‘lgan ehtiyoji bilan bog‘liq bo‘ladi.

So‘nggi yillarda addiktiv xulq-atvor ham dolzarb muammoga aylangan. Internet, kompyuter o‘yinlari va ijtimoiy tarmoqlarga qaramlik o‘smirlarning real hayotdagi faoliyatini cheklaydi. Ular asta-sekin ijtimoiy munosabatlardan uzoqlashib, virtual dunyoga berilib ketadi. Bu esa psixologik rivojlanishga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Oila muhitining ta‘siri xulq-atvor shakllanishida hal qiluvchi omil hisoblanadi. Agar oilada nizolar ko‘p bo‘lsa, ota-onalar farzandiga yetarli e‘tibor bermasa yoki noto‘g‘ri tarbiya usullari qo‘llanilsa, o‘smirda salbiy xulq-atvor shakllanish ehtimoli ortadi. Aksincha, mehrli va qo‘llab-quvvatlovchi oila muhitida voyaga yetgan bolalarda ijobiy xulq shakllanadi.

Ijtimoiy muhit ham muhim rol o‘ynaydi. O‘smirlar ko‘pincha tengdoshlariga taqlid qiladi. Agar ular salbiy muhitga tushib qolsa, ularning xulqi ham shunga mos ravishda o‘zgaradi. Shu bois, yoshlarni to‘g‘ri muhitga yo‘naltirish muhim ahamiyatga ega.

Individual psixologik xususiyatlar ham e‘tiborga loyiq. Har bir o‘smirning temperamenti, xarakteri va stressga chidamliligi turlicha bo‘ladi. Ba‘zi o‘smirlar muammolarga bardosh bera olsa, boshqalari esa kichik qiyinchiliklarda ham salbiy reaksiyalar ko‘rsatadi.

Psixolog Albert Bandura nazariyasiga ko‘ra, inson xulqi kuzatish va taqlid orqali shakllanadi. Bu esa o‘smirlarning atrof-muhitdan qanchalik ta‘sirlanishini yana bir bor tasdiqlaydi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, voyaga yetmagan yoshlar xulq-atvor muammolari murakkab va ko‘p omilli jarayon hisoblanadi. O‘smirlik davrida yuzaga keladigan psixologik o‘zgarishlar, xususan emotsional beqarorlik, mustaqillikka intilish va o‘zini anglash jarayonining faollashuvi turli xil xulq-atvor og‘ishlariga sabab bo‘lishi mumkin. Shu bilan birga, ushbu muammolarning shakllanishida oila muhiti, ijtimoiy muhit va individual psixologik xususiyatlar muhim rol o‘ynaydi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, agressivlik, deviant va addiktiv xulq-atvor voyaga yetmagan yoshlar orasida eng ko‘p uchraydigan muammolar sirasiga kiradi. Agar bunday holatlar vaqtda aniqlanmasa va bartaraf etilmasa, ular o‘smirning shaxs sifatida shakllanishiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi, uning ijtimoiy moslashuvini qiyinlashtirishi hamda kelajakda jiddiy muammolarga olib kelishi mumkin.

Shu sababli, ushbu muammoni hal etishda kompleks yondashuv zarur hisoblanadi. Ota-onalar, pedagoglar va psixologlar o‘zaro hamkorlikda ish olib borib, o‘smirlarning psixologik holatini doimiy nazorat qilib borishlari lozim. Ayniqsa, bolaga mehr va e‘tibor berish, uni

tushunishga harakat qilish, ijobiy muhit yaratish hamda to‘g‘ri yo‘naltirish muhim ahamiyatga ega.

Umuman olganda, voyaga yetmagan yoshlar bilan to‘g‘ri ishlash, ularning xulq-atvoridagi muammolarni erta aniqlash va bartaraf etish orqali sog‘lom, barkamol va ijtimoiy faol shaxsni tarbiyalash mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Albert Bandura. Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1977.
2. Sigmund Freud. The Ego and the Id. Vienna: International Psychoanalytic Publishing House, 1923.
3. Jean Piaget. The Psychology of the Child. New York: Basic Books, 1969.
4. Lev Vygotsky. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
5. G‘oziev, E.G. Yosh davrlar psixologiyasi. Toshkent: O‘qituvchi, 2002.
6. Karimova, V.M. Ijtimoiy psixologiya. Toshkent: Fan, 2010.
7. Davletshin, M.G. Umumiy psixologiya asoslari. Toshkent: O‘zbekiston, 2005.